

1. Bevezetés

Nem véletlenül választottam ezt a filmet, hiszen már hosszú évek óta a kedvenceim közé tartozik. Mindenkinek bátran tudom ajánlani, aki kicsit is érdeklődik a Római Birodalom és a gladiátorok iránt, vagy akár csak egy izgalmas, figyelmet megragadó és sokat mondó filmet szeretne látni. A cselekményszálak követésével kívánom a filmet elemezni, és külön kitérni arra, ha egy jelenet, helyzet, cselekmény jogi relevanciával bír. Természetesen jogtörténetileg jelentős korszakot mutat be a film, igyekszem kitérni a római közjogi és a római magánjogi elemekre is. Így a filmnek van nemzetközi jogi, alkotmányjogi, polgári jogi, de még büntetőjogi vonatkozása is, így e szempontokat figyelembe véve kívánom a film elemzését bemutatni

2. A filmről röviden

A méltán híres Gladiátor című film 2000-ben készült el Ridley Scott rendezésében. A történet megírása David Franzoni nevéhez fűződik, valamint a forgatókönyv írásában rajta kívül John Logan és William Nicholson vett részt. Főszerepben: Russel Crowe, aki filmben egy Maximus Decimus Meridius nevű római hadvezért alakít, majd később rabszolga, és híres gladiátor lesz belőle. Commodus császárt Joaquin Phoenix alakítja, míg a korábbi császár, Marcus Aurelius szerepében Richard Harris tűnik fel. További fontos karakterek még Lucilla, akinek a szerepét Connie Nielsen játssza, illetve Oliver Reed Proximo, a gladiátorképző és tulajdonos szerepében.

1. ábra: Az Oscar-díjas Russel Crowe Maximus szerepében

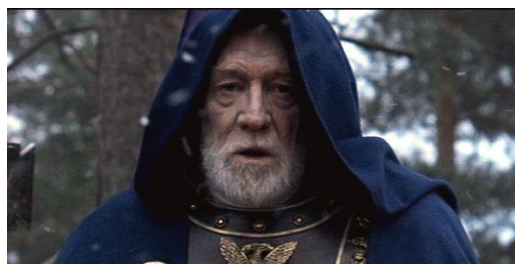
A film a történelmi film, az akciófilm, a kalandfilm, és a dráma műfajok határán helyezkedik el. Népszerűségét és a filmvilágban elért sikerét jól mutatja, hogy öt Oscar-díjat is magáénak tudhat. A film megkapta a legjobb film díját, Russel Crowe-t alakításáért a legjobb férfi főszereplőnek választották, de a kiválóan megválasztott fegyverzet, ruházat és jelmezek miatt a film megkapta a legjobb jelmeztervesért járó díjat is, az akciódús jelenetek lenyűgöző megvalósítása miatt magáénak tudhatja a legjobb vizuális effektek díját, valamint Hans Zimmer és Lisa Gerrard komponálásának köszönhetően a film kapta a legjobb hangért járó díjat. De a díjakon kívül még további hét díjra jelölték az Oscar-gálán, így Joaquin Phoenix (Commodus)

alakításáért a legjobb férfi mellékszereplő, a legjobb látványterv, a legjobb operatőr, a legjobb rendező, a legjobb vágás, a legjobb eredeti filmzene, a legjobb eredeti forgatókönyv díjára is jelölést kapott. Ezen kívül két Golden-Globe díjjal is büszkélkedhet a Gladiátor, úgymint a legjobb filmdrámaért és a legjobb filmzenéért járó díjjal, valamint további három jelöléssel: legjobb rendező, legjobb férfi főszereplő és legjobb férfi mellékszereplő.¹

3. Helyszín, időpont

A történet a Római Birodalom területén játszódik, ezen belül is négy különböző helyszínen. Az első jelenet Vindabona (a mai Bécs) mellett, Noricum provinciában játszódik, majd onnan Maximus hazatér Hispaniába. Innen a rabszolgakereskedők átszállítják Afrikába, egészen pontosan Zucchabar városába, amely Mauretania Caesariensis provinciában található, a mai Algéria területén. Innen Maximus immár gladiátorként a birodalom fővárosába, Rómába kerül. A germánok elleni csatát az Egyesült Királyságban forgatták, a zucchabari jelenetet pedig Marokkóban. A római kultúra és az antik épületek megőrzése miatt a római jelenetek forgatására pedig Máltán került sor.

A film ideje a római *principatus* korára esik. A *principatus* tulajdonképpen egy köztársasági formákkal leplezett császárságot jelöl, amelynek legfontosabb tényezői az uralkodó, az egyre kisebb jelentőséggel bíró köztársasági intézmények, és a fokozatosan kiépülő birodalmi államszervezet. E

2. ábra: Marcus Aurelius császár

3. ábra: Commodus császár

korszakot Octavianus (Augustus) óta számoljuk egészen addig, amíg Theodosius ki nem alakította a *dominatus* államát. Egészen pontosan a leghíresebb római császári dinasztia, az Antoninusok idején játszódik, hiszen mind Marcus Aurelius, mind Commodus is Antoninus volt. Az első jelenet, azaz a germánok elleni csata Kr. u. 180-ban zajlott, majd a film cselekménye egészen Commodus Kr. u. 192-ben bekövetkezett haláláig tart.²

¹ http://www.imdb.com/title/tt0172495/?ref=nm_sr_1 (Letöltve: 2016.11.06.)

² FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 44-46.

4. Harc a germánokkal

Mint fentebb említettem, a film első jelenete Vindabona mellett zajlik, ahol a római légiók Maximus vezérletével megütköznek a barbár germán hordákkal. Már a film legelején megfigyelhető a germánok sajátos diplomáciai megoldása. A rómaiak egy követet küldenek a germánok táborába, hogy próbáljon meg egyezkedni velük, és elkerülhető legyen a

4. ábra: A római légiók a germánok elleni csata előtt

vérontás. A germánok azonban nem hajlandók az egyezkedésre, ezért a lefejezett követ testét a lován visszaküldik a császár táborába. Itt nyilvánvalóan a germánok megsértik a több száz évvel később megfogalmazott elvet, a *követek sérthetetlenségének elvét*. Az ütközetben a rómaiak diadalmaskodnak, azonban a csata után Marcus Aurelius császár már érzi hamarosan bekövetkező halálát, ezért rendelkezni kíván jövőjéről. A hatalmat Maximusnak szeretné átadni abból a célból, hogy ő majd a legfőbb hatalmat (az *imperiumot*) átadja a *Senatusnak*, és Róma államformája ismét köztársaság legyen. Maximus azonban katonának és földművesnek tartja magát, nem politikusnak, igyekszik távol maradni a politikától, amennyire csak lehetséges, ezért gondolkodási időt kér. Ezen idő alatt Marcus Aurelius közli döntését a fiával, a trónörökösrel, azaz Commodusszal. Fia nem hajlandó a döntést elfogadni, hatalomvágya nagyobb apja iránti szereteténél, és ezért megfojtja a császárt.

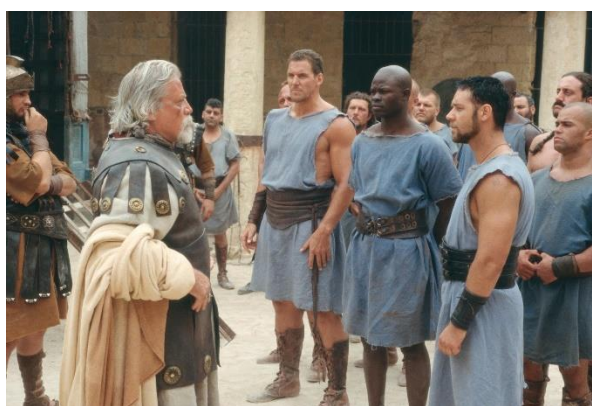
Felmerült bennem a gondolat, hogy e tett vajon csak egy egyszerű emberölésnek minősül-e, vagy pedig megvalósított-e ezzel államcsínyt vagy puccsot. *Puccsról* akkor beszélünk, ha a széles néptömegek által nem támogatott csoport katonai erőszakkal átveszi az államhatalmat. *Államcsíny* azonban akkor valósul meg, ha a politikai elit politikai vagy akár alkotmányos eszközökkel felszámolja az alkotmányosságot, és magához ragadja a hatalmat. Commodus tette véleményem szerint a két fogalom között helyezkedik el, ugyanis erőszakot használt, és a politikai elithez tartozik, azonban nem politikai eszközökkel számolta fel az alkotmányosságot, és nem került sor katonai erőszak alkalmazására sem.

5. Maximus, a rabszolga

Mivel a Maximusra átruházott hatalmat semmi sem tudja bizonyítani, így Commodus lett a császár. Első döntése volt, hogy Maximust kivégeztesse, amely nem tudott bekövetkezni, ugyanis Maximus megölte a kivégzésére megbízott legionáriusokat. Ezután haza lovagolt a

családjához, Hispániába, ahol már a családját lemészárolták, birtokát pedig felgyújtották a római *praetoriánusok*. Az őt ért tragédia, a sebesülései és kimerültsége folytán összeesik, és eszméletét veszti. Vesztére azonban pont rabszolga-kereskedők járnak arra, és rabszolgává teszik. Római dologi jogi aspektusból érdekes, hogyan kerül Maximus a kereskedők tulajdonába, ugyanis ez egy eredeti tulajdonszerzési móddal, *occupatio*val, azaz foglalással történt. *Occupatióról* a római jog szerint akkor beszélünk, ha valaki egy uratlan dolgot tulajdonszerzési szándékkal birtokba vesz. Mivel semmi sem utalt arra, hogy Maximus egy római polgár, ezért a kereskedők vélelmezték, hogy rabszolga, aki nem tud jogaiért kiállni, ugyanis eszméletlen volt.³

A korábbi római hadvezért a rabszolga-kereskedők Zucchabar városába szállítják eladás céljából. Itt Maximust egy Proximo nevű néhai gladiátor, mostani gladiátor-képző vásárolja meg. Azonban ez nem csupán egy egyszerű *emptio-venditio*, azaz adásvétel volt, ugyanis összekapcsolódik ez egy másik jogüggyel. Korábban a kereskedőtől Proximo tenyésztés céljából zsiráf bikákat

5. ábra: Proximo és új gladiátorai

vásárolt, azonban a kereskedő homoszexuális egyedeket adott el neki. Proximo sérelmezte ezt a *rejtett hibát*, mivel a kereskedő e lényeges tulajdonságokról nem tájékoztatta a vevőt, így a vásárlás célja nem tudott megvalósulni. A *hibás teljesítés* miatt a kereskedő *kellékszavatossággal* tartozott Proximónak, amelyet úgy érvényesített, hogy jelentős áreszállítást kért a következő adásvételi szerződés árából. Így Maximus és néhány rabszolga áron alul került Proximóhoz, hogy gladiátort faragjon belőlük.⁴

³ FÖLDI – HAMZA i. m. 332.

⁴ FÖLDI – HAMZA i. m. 518.

6. A gladiátorok jogi státusa

Itt szeretnék némi kitérőt tenni a film cselekményétől, és bemutatni a gladiátorokat, pontosabban a jogi állásukat és típusaikat a Római Birodalomban. A gladiátor-harcok eredetileg nem római vívmány, hanem a rómaiak által leigázott etruszk nép hagyományaiba is jelen volt már. A *gladiator* szó a *gladius* szóból ered. A *gladius* a római katonák által használt rövidpengéjű, kétélű egyenes kard, amelyet a gladiátorok is használtak. Így ennek megfelelően a gladiátor szót úgy fordíthatjuk le, hogy kardvívó, bajvívó. A gladiátorok jogi státusát elsorban az határozta meg, hogy milyen módon kerültek gladiátor-sorba. A gladiátorok jelentős része a rómaiak által leigázott hadifogoly volt. Ők gyakran a saját népükre jellemző harcmodorral küzdöttek az arénában, így ennek megfelelően tipikus gladiátor nép és típus a trák, vagy éppen a gall, de akár a núbiai halászok is. A hadifoglyok rabszolgának (*servus*) minősültek, így ők a dolgok (*res*) közé tartoztak. A rómaiak korában büntetőjogi szankcióként volt ismert az úgynevezett *ad lucrum* büntetés. Ez azt jelent, hogy az elítéltet a *lucrusba*, azaz a gladiátoriskolába száműzték. Az elítéltek ezzel *capitis deminutió*t is elszenvedtek, így szabadságuk a büntetés következtében megszűnt, azaz ők is a rabszolgák közé tartoztak.

6. ábra: Gladius

Azonban nem minden gladiátor volt rabszolga, ugyanis szabad római polgárok is jelentkezhetek saját akaratelhatározásukból gladiátornak, ha dicsőségre vágytak. Ők voltak az úgynevezett *auctoratusok*. Jogi helyzetüknél fogva természetesen ők több szabadsággal és joggal rendelkeztek, mint a rabszolga-státusú gladiátorok, többek között szabadon mozoghattak, lehetett tulajdonuk. Külön csoportot alkottak még a női gladiátorok, azaz az amazonok. Ők egyaránt lehetek rabszolgák, vagy önként vállalkozók.⁵ Mivel az elítéltek és a hadifoglyok egyben rabszolgák voltak, nem jogalanyok, hanem jogtárgyak voltak. Azonban az uruknak a fölöttük fennálló hatalma nem egyszerű tulajdonjog volt, hanem egy speciális jogviszony, a rabszolgatartói hatalom (*dominica potestas*).⁶

A gladiátorok között számos típust találunk, amelyeket mind különböző fegyverzettel és páncélzattal láttak el, és így mind saját harcmodorral rendelkezett. A leggyakoribb típus a *murmilló* volt, akik rövid karddal harcoltak jellegzetes gladiátor-sisakban, és csak a támadó karjukat fedte vért. Ehhez kissé hasonlít a *provocator*, de a karvért helyett ők mellvértel

⁵ FERENCZI Endre – MARÓTI Egon – HAHN István: *Az ókori Róma története*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 131-132.

⁶ FÖLDI – HAMZA i. m. 212.

rendelkeztek. Szintén ehhez hasonló a *thraex*, azaz a trák gladiátor, akik gladius helyett tipikus trák görbe karddal vívtak. Szintén gyakori volt még a *hoplomachus*, akik rácsos gladiátor sisakban harcoltak lándzsával. Egzotikumnak számított a *retiarius* akik háromágú szigonnyal, törrel és hálóval voltak ellátva, így szimbolizálva, hogy tipikusan halászattal foglalkozó népből származók harcoltak így. Sajátos gladiátor-típus volt az úgynevezett *scissor* is, aki egyik kezében rövid kardot tartott, míg másikkban egy kétélű kampóval

7. ábra: Murmillo

8. ábra: Retiarius és scissor

küzdött. A *secutor*

viszont nem rácsos sisakban, hanem két szemlyukkal rendelkező sisakban harcolt rövid karddal. Jelentős erőfölényben volt általában az *equites*, aki lándzsával és karddal harcolt lóháton. A közönség körében rendkívül népszerű volt az az esemény, amikor az arénába lépett a *veles*, ugyanis

ez azt jelentette, hogy egy gladiátor egy 3,5 m hosszú lándzsával vadállatok ellen fog harcolni.⁷

7. A „Hispán” felemelkedése

A kis kitérő után a cselekmény további folyását kívánok bemutatni, amely azzal folytatódott, hogy Maximus a kiváló stratégiai és katonai képzettsége és tapasztalati folytán győzelmet győzelemre halmoz, mind a közönség előtt, mind a gladiátor-társai között is hatalmas népszerűsége tesz szert. A történet másik szála, hogy Commodus a harcterről

9. ábra: Commodus visszatért Rómába

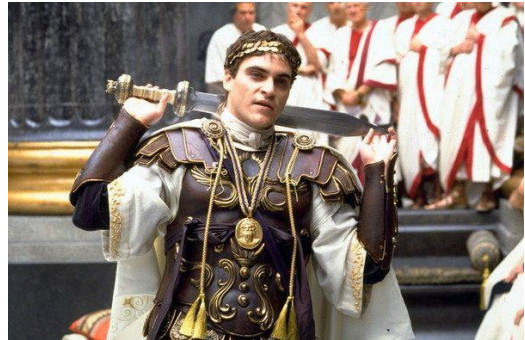
visszatér Rómába, diadalmas, hódító császárként ünnepelteti magát, aki megvédte a birodalmat a barbár germánoktól. Holott jól tudjuk, hogy mindez Maximus és Marcus Aurelius érdeme, ugyanis Commodus a csatába is késve érkezett.

⁷ AUGET, Roland: *Kegyetlenség és civilizáció – A római játékok*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978, 174.

A film két cselekményszála úgy kezd ismét összefonódni, hogy visszaérkezésekor Commodus elhatározza, hogy apja, Marcus Aurelius emlékére 150 napos gladiátorjátékokat rendez. Ehhez természetesen szükséges a legjobb gladiátorokat összeverbuválni birodalomszerte, így kerül a képbe Maximus, hiszen Proximo is Rómába viszi a népszerű gladiátorait.

8. Commodus és a Senatus

Commodus és a Senatus viszonya meglehetősen sajátságos. Commodus személyiségére jellemző, hogy nárcisztikus és hataloméhes, politikai törekvései az abszolút egyeduralkodó kiépítése, a Senatus hatalmának gyengítése apjának akaratával ellentétesen. Egyfajta őrült császárként lehetne aposztrofálni csakúgy, mint

10. ábra: Commodus a Senatusban

Nerót vagy Caligulát. Commodus a Senatus megkerülésével saját politikáját akarja érvényesíteni: „panem et circences”, azaz kenyeret és cirkuszt a népnek. Azonban ezt is meglehetősen sajátságos módon kívánja kivitelezni, hiszen a „circenses” egyértelműen megvalósul, hiszen gladiátorjátékokat rendez a nép szórakoztatására. Szociális juttatásokat is ad a népnek némi kenyéradakozás formájában. Azonban hosszú távon semmiképpen sem valósul meg a „panem”. Ugyanis a császár a gladiátorjátékokat Róma gabonakészleteinek eladásából finanszírozza, így veszélyezteti Róma fenntarthatóságát és jövőjét.

A Senatus ezt természetesen felismeri, és ellenzi. Commodus éppen ezért meg akar szabadulni a Senatustól, amely csak akadályozza politikája megvalósításában, ezért fel kívánja azt oszlatni, és eltörölné a többi köztársasági formát is. A Senatus természetesen ragaszkodik a köztársasági hagyományokhoz, és igyekszik elkerülni a túlzott autokráciát, ezért titokban összeesküvést szervez a császár ellen.

9. Maximus Rómában

Eközben Maximus és társai Rómába kerülnek a 150 napos gladiátorjátékok rendezésének keretében. Első alkalommal a II. pun háborút kell eljátszaniuk, ahol Proximo gladiátorai Hannibál pun seregeinek szerepét kapták. Azaz a forgatókönyv szerint meg kell halniuk. A gladiátorjátékokra szerződéses megállapodások keretében kerül sor, a birodalmi

államapparátus szerződést köt, és jelentős összegeket fizet a gladiátor-iskoláknak a gladiátorok szolgáltatása miatt. Amikor Proximo megtudja, hogy az általa kedvelt, és nagyszerű gladiátoroknak meg kell halnia a harcban, a játékok szervezőjénél kifejezésre juttatja nemtetszését, és ellenkezik. A szervező azonban erre csak annyit felel: „Ahogy szerződünk, vagy

11. ábra: Győztek a "punok"

nincs szerződés!” Ezzel a pacta sunt servanda elvre utal, miszerint a szerződéseket be kell tartani, a szerződésben vállalt kötelezettségeket teljesíteni kell, mivel ezek kikényszeríthetők. Viszont a „...vagy nincs szerződés!” fordulattal egy elállási lehetőséget is biztosít Proximónak, azonban ő ezzel nem él, hiszen jó pénzt fizet neki a gladiátor-játék. Maximus gyors taktikai utasításokkal vezérli társait, így a halálra ítélt szerep és a katonai hátrány ellenére legyőzik a rómaiakat eljátszó gladiátorokat, így Rómában is nagy népszerűsége tesz nekik szert. Ekkor Commodus szembesül azzal, hogy Maximus él, és Rómában gladiátorkodik már, ezért kivégezteti azt a két katonát, akik megtalálták a Maximus kivégzésére hivatott legionáriusok holttesteit.

Ezután Maximus párbajt vív a kor leghíresebb gladiátorával, a gall „Tigrissel”. Természetesen őt is legyőzi, és a hagyományoknak megfelelően a nép, illetve a császár döntésére vár, azaz hogy ölje meg, vagy kegyelmezzen neki meg. A nép és a császár is egyhangúlag halált kiált rá, azonban Maximus nem hajlandó ezt megtenni, és

12. ábra: Maximus és a "Tigris"

fegyverét a földre dobja. Ez hatalmas nagy tiszteletlenség lenne, azonban a volt hadvezér kivételes népszerűségét jól mutatja, hogy ezen a Colosseum közönsége nem megbotráncozott, hanem a „Maximus, az irgalmas!” rigmust skandálta.

Majd Maximus Lucilla, a császár nővérének közvetítésével kapcsolatba kerül a Senatussal, hiszen céljaik közösek: a császárt megbuktatni. Közös összeesküvést szerveznek, amelynek célja, hogy Maximust kiszabadítsák, és a korábban Vindabona mellett általa irányított katonák élére álljon népszerűségét és elismertségét kihasználva. Majd a terv szerint a sereggel bevonult volna Rómába, és megbuktatta volna a császárt, és Marcus Aurelius szándékának megfelelően átadta volna a hatalmat a Senatusnak. Azonban kémjei segítségével a császár

leleplezte az összeesküvést, és vérbe fojtotta azt. Maximus életét azonban megkímélte, hiszen az ő megölése a császár népszerűségének zuhanásszerű csökkenését jelentette volna, és még a nép megmaradt támogatását is egészen biztosan elvesztette volna.

Ezért a császár egy párbajra hívta ki a népszerű gladiátort. A küzdelem előtt azonban megláncolva tartották fogva, így látogatta őt meg Commodus. Majd egy tört döfött a mellkasába, hogy előnyben legyen vele szemben a párbaj során. Maximus azonban így is harcolt a császár ellen, a vértje azonban eltakarta a sebet, így a közönség számára ismeretlen volt az a tény, hogy már

13. ábra: Maximus és Commodus párbaja

eleve sebesülten lép az arénába. Maximus hőiesen küzdve azonban így is meg tudja ölni a császárt. Ekkor az arénába mennek a praetoriánusok, a Senatus néhány tagja és Lucilla is. Maximus is jelentős sérüléseket szenvedett, de még mielőtt kilehelné utolsó leheletét, Marcus Aurelius akarátának megfelelően felszabadítja a gladiátorokat, átadja a hatalmat a Senatusnak, megszűnik a császári hatalom, és Róma államformája ismét köztársaság lett. Azonban Hollywood itt is némiképp kiszínezte a történelmet. Ugyanis ilyen jellegű felszabadítás, hatalomátadás és államforma-váltás nem történt ekkor. Róma államformája továbbra is több száz éven át császárság maradt. Commodus ellen azonban valóban összeesküvést szerveztek, amely keretében meg is ölték őt Kr. u. 182-ben.

10. Összegzés

Összességében látható, hogy egy monumentális műről van szó, hosszú cselekménysorozattal. Számos mondanivalója van a filmnek, és emellett nagyon sok jogi aspektusa is. A jogászok oktatásában nélkülözhetetlen szerepe van a római jog oktatásának, így a római kor filmben való megjelenítése különösen hasznos egy joghallgató számára. Továbbá figyelemre méltó, hogy nagyon sokszínű a jog megjelenése a filmben, ugyanis láthatunk alkotmányjogi, nemzetközi jogi és különösen polgári jogi vonatkozást is. Első nézésre talán nem is lehetne sejteni, hogy milyen jogi relevanciákkal bír a film, de kifejezetten ilyen szemmel nézve látható különböző jogterületek és jogintézmények megjelenése, mint például a követek sérthetlenségének az elve, a pacta sunt servanda elve vagy éppen a kellékszavatosság.

Források

Könyvek:

AUGET, Roland: *Kegyetlenség és civilizáció – A római játékok*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978

FERENCZI Endre – MARÓTI Egon – HAHN István: *Az ókori Róma története*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998

FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996

Internetes oldal:

www.imdb.com